OIKEUSMINISTERIÖ
JUSTITIEMINISTERIET

KRIMINAALIPOLITIIKKA- JA
RIKOSOIKEUSOSASTO
Lainsäädäntöneuvos Sami Kiriakos

Lausunto

22.5.2023

Eduskunnan lakivaliokunnalle

Valtioneuvoston U-jatkokirje eduskunnalle komission ehdotuksesta Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviksi unionin rajoittavien toimenpiteiden rikkomiseen liittyvien rikosten ja seuraamusten määrittelystä (pakoterikosdirektiivi), UJ 6/2023 vp

Lakivaliokunta on pyytänyt oikeusministeriöltä lisäselvitystä valiokunnan kuulemisessa 17.5.2023 käsitellyistä kysymyksistä otsikkoasiassa. Oikeusministeriö toteaa lisäselvityksenään kunnioittavasti seuraavan.

Direktiivin 10 artikla ja pakotteiden rikkominen rahanpesun esirikoksena

Keskusrikospoliisi on lausunut (19.1.2023) seuraavasti:

”Keskusrikospoliisi pyytää huomioimaan, että mikäli asiassa päädyttäisiin soveltamaan jälkimmäistä lainkohtaa (RL 10:5) ja puheilla oleva jäädytettävä varallisuus, tai omaisuus, joka pitäisi jäädyttää, katsotaan *rikoksen kohteena olevaksi omaisuudeksi* eikä rikoksen tuottamaksi *taloudelliseksi hyödyksi*, voi asialla olla vaikutusta siihen, onko säännöstelyrikoksia pidettävä rahanpesun esirikoksina vai ei.

…

Postiosoite
Postadress
Oikeusministeriö
PL 25
FI-00023 Valtioneuvosto
Finland

Käyntiosoite
Besöksadress
Eteläesplanadi 10
00130 Helsinki
Finland

Puhelin
Telefon
0295 16001
Internat.
+358 295 16001

Faksi
Fax
09 160 67730
Internat.
+358 9 160 67730

S-posti, internet
E-post, internet
oikeusministerio@gov.fi
www.oikeusministerio.fi
www.justitieministeriet.fi

Rikoslain 32 luvun 6 §:ssä on säädetty rahanpesun kohteeksi ”rikoksella hankittu omaisuus, rikoksen tuottama hyöty tai näiden tilalle tullut omaisuus”. Mikäli pakotteiden alainen omaisuus tai omaisuus, jonka todellinen omistaja on salattu, katsotaan rikoksen kohteeksi, eikä RL 32 luvun 6 §:n tunnusmerkistössä kuvatuksi varallisuudeksi, joka on ”rikoksella hankittu, rikoksen tuottama hyöty tai näiden tilalle tullut omaisuus”, ei rahanpesun tunnusmerkistö täyttyne. Direktiiviehdotuksen 17 artiklan mukaan unionin rajoittavien toimenpiteiden rikkominen tulee kuitenkin määritellä rahanpesun esirikokseksi.”

Lakivaliokunnan kokouksessa Keskusrikospoliisi on myös tuonut esiin, että pakotteen kohteena olevan omaisuuden peittely ei välttämättä tuota rikoshyötyä.

Oikeusministeriö toteaa, että edellä todetut seikat pitävät sinänsä paikkansa. Lisäksi on syytä ottaa huomioon seuraavat seikat:

1) EU:n SEU 29 tai SEUT 215 artiklan nojalla asettamilla pakotteilla ei puututa omistusoikeuteen vaan omistajan oikeuteen hallita omaisuuttaan. Pakotteiden kohteena olevaa omaisuutta ei katsota tai edes voitaisi katsoa rikoshyödyksi pelkästään sillä perusteella, että se on pakotteen kohteena.

2) Kun omaisuudella ei ole rikollista alkuperää, ei sen peittely voi myöskään olla rahanpesua. Direktiivin 3 artiklassa määritelläänkin erikseen rikokseksi pakotteiden kohteena olevan omaisuuden peittelyä koskevia tekoja, joista ainakin suuri osa on Suomessa jo nykyisin säännöstelyrikoksia (U 97/2022 vp s. 8-9), ja jotka direktiiviehdotuksen mukaan pitää määritellä kansallisessa laissa rikoksiksi.

Toinen asia on, että pakotteiden rikkomisessa tai kiertämisessä voi täyttyä rikos, joka tuottaa rikoshyötyä. Tällöin kysymyksessä on rahanpesun esirikos. Tällaisen rikoksen hyötyyn kohdistuva peittelytoimi voi siten täyttää rahanpesun tunnusmerkistön. Esimerkiksi säännöstelyrikoksen hyötyä voi olla rikoksentekijälle maksettu palkkio tai pakotteella kielletystä maastaviennistä saatu liikevoitto. Lisäksi voi olla joissain tapauksissa mahdollista, että pakotteen kohteena olevan omaisuuden voidaan osoittaa olevan jollain rikoksella saatua. Myös tällaisissa tapauksissa omaisuutta pidetään rikoshyötynä ja siihen kohdistuva peittelytoimi voi siten olla rahanpesua.

Suomessa rahanpesun esirikos voi olla mikä tahansa hyötyä tuottava rikos (HE 183/2020 vp s. 9). Näin ollen rikoshyötyä tuottavaa säännöstelyrikosta

pidetään Suomessa rahanpesun esirikoksena. Tämä täyttää direktiiviehdotuksen 17 artiklan velvoitteen (U 97/2022 vp s. 11).

Keskusrikospoliisi on lausunut (15.5.2023) seuraavasti:

”Lakivaliokunta onkin ansiokkaasti lausunnossaan LaVL 34/2022 vp. todennut, että jatkoneuvotteluissa tulee kiinnittää erityistä huomiota muun muassa rikoshyödyn määritelmään ja siihen, että sääntely on linjassa muun EU-oikeuden, erityisesti valmisteilla olevan konfiskaatiodirektiivin kanssa. Keskusrikospoliisi yhtyy tähän näkemykseen.”

Oikeusministeriö yhtyy tähän näkemykseen.

Kuten U-jatkokirjeessä tuodaan esiin (UJ 6/2023 vp s. 5), direktiiviehdotuksen 10 artiklassa pakotteiden kiertämistä koskevan omaisuuden jäädyttämistä ja menettämisseuraamusta koskevaa velvoitetta on tarkennettu. Sen mukaan tulisi voida jäädyttää ja tuomita menetetyksi sellaista omaisuutta, jonka osalta nimetty henkilö syyllistyy pakotteiden kiertämisenä rangaistavaan omaisuuden siirtämiseen tai peittämiseen. Tällaista omaisuutta ei komission alkuperäisestä ehdotuksesta poiketen enää määriteltäisi rikoshyödyksi. Direktiivissä ei siten enää pyrittäisi antamaan rikoshyödylle perusteetonta ja valmisteilla olevasta konfiskaatiodirektiivistä poikkeavaa määritelmää.

Edellä todetun perusteella oikeusministeriö katsoo, etteivät keskusrikospoliisin esittämät näkemykset anna aihetta muuttaa tai tarkentaa sitä, mitä U-jatkokirjeessä todetaan valtioneuvoston kantana.

Maahantulokiellon rikkomista koskeva rikosmääritelmä

Ulkoministeriö on lausunut (15.5.2023) seuraavasti:

”Ulkoministeriö toistaa aiemmin antamansa lausunnon Euroopan unionista tehdyn sopimuksen (SEU) 29 artiklasta, joka velvoittaa ainoastaan jäsenvaltioita, mutta ei ole suoraan sovellettavaa oikeutta jäsenvaltioissa. Siltä osin kuin 3 artiklan 1 kohdan c alakohdassa rikokseksi on määritelty SEU 29 artiklan nojalla annetussa neuvoston päätöksessä säädetyn maahantulokiellon rikkominen, on tarpeen arvioida, kehen rangaistusuhan olisi tarkoitus kohdistua.”

Oikeusministeriö toteaa, että direktiiviehdotuksen mukaan siltä osin kuin kyse on jäsenvaltiolta täytäntöönpanolainsäädäntöä edellyttävistä pakote-

säädöksistä eikä suoraan velvoittavista, direktiivin 3 artiklan rikosmääritelmät koskevat pakotteita täytäntöönpanevan kansallisen lain säännöksen rikkomista. Selvää on, että direktiivin kansallisessa täytäntöönpanossa voidaan ja tulee huolehtia siitä, että rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen (perustuslain 8 §, EU:n perusoikeuskirjan 49 artikla) edellyttämä rangaistussäännöksen täsmällisyys toteutuu.

Rangaistukset luonnollisille henkilöille

Lakivaliokunnan kokouksessa oli esillä kysymys siitä, miten direktiivin velvoite säätää vähintään 5 vuoden enimmäisvankeusrangaistus 100 000 euroon liittyvistä rikoksista voitaisiin täytäntöönpanna rikoslaissa.

Oikeusministeriö kiinnittää huomiota siihen, että direktiivit velvoittavat saavutettavaan tulokseensa nähden mutta jättävät keinojen osalta kansallista liikkumavaraa. On vielä liian aikaista arvioida tarkkaan, miten direktiivi voitaisiin täytäntöönpanna kansallisessa lainsäädännössä. Alustavasti voidaan kuitenkin jo arvioida, ettei direktiivissä todettua 100 000 euron kynnysarvoa olisi välttämättä suoraan kirjoitettava rikoksen tunnusmerkistöön rikoslain kirjoittamistavasta poikkeavalla tavalla, kun säännöksen tavoite voitaisiin toteuttaa muullakin tavalla. Koska direktiivi on vähimmäissääntelyä, se ei myöskään estäisi sitä, että 5 vuoden enimmäisvankeusrangaistus soveltuu kansallisessa laissa muihinkin direktiivin kattamiin rikoksiin, esimerkiksi jo jonkin verran vähempää taloudellista arvoa koskeviin tai muusta syystä normaalia moitittavampiin tekoihin. Oikeusministeriö toteaa myös, ettei EU:n komissio ole ainakaan toistaiseksi katsonut, että rikoslain törkeissä tekomuodoissa olevasta kokonaistörkeyttä koskevasta edellytyksestä (”ja rikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä”) tarvitsisi luopua EU:n rikosoikeudellisten direktiivien täytäntöönpanossa.

Oikeushenkilön rangaistusvastuu, ns. liikevaihtomalli

Lakivaliokunnan kokouksessa tuotiin esiin, että ehdotetussa direktiivissä ja aiemmin ns. ympäristörikosdirektiiviehdotusta koskevassa neuvoston yleisnäkemyksessä on omaksuttu oikeushenkilöille määrättävän enimmäissakon määrittelyperusteeksi ns. liikevaihtomalli. Tämä moninkertaistaisi suurempien oikeushenkilöiden osalta yhteisösakon enimmäismäärään, joka on nykyisin 850 000 euroa. Tässä yhteydessä todettiin, että oikeushenkilön rangaistusvastuun uudistamista voisi olla syytä arvioida Suomessa laajemminkin ja tiedusteltiin mahdollisista oikeusministeriön suunnitelmista.

Oikeusministeriö toteaa, että oikeushenkilön rangaistusvastuun mahdollisia uudistamistarpeita on selvitetty (Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2020:22). Aihetta koskevaa hanketta ei ole toistaiseksi perustettu. Vaikuttaa todennäköiseltä, että myös viitattujen direktiivien täytäntöönpanon yhteydessä joudutaan arvioimaan keskeisiä oikeushenkilön rangaistusvastuuta koskevia lainsäädäntökysymyksiä. Oikeusministeriö viittaa myös siihen, että nyt käsiteltävän direktiiviehdotuksen mukaan oikeushenkilöille määrättävät sakot voivat olla myös muita kuin rikosoikeudellisia, mikä lisää kansallista liikkumavaraa.

Asianajosalaisuus

Lakivaliokunnan kokouksessa korostettiin tärkeyttä turvata asianajosalaisuus.

Oikeusministeriö toteaa, että direktiivin neuvotteluissa asianajosalaisuutta koskevaa säännöstä on vahvistettu ja selvennetty. U-kirjelmän (97/2022 vp) valiokuntakäsittelyn yhteydessä esiin tullut huoli siitä, ettei asianajosalaisuutta voisi turvata rikosprosessin yhteydessä liittyi direktiiviehdotuksen suomenkielisessä versiossa olevaan ilmeiseen käännösvirheeseen. Direktiiviehdotuksen englanninkielisestä versiosta käy ilmi, että tarkoitus on turvata asianajosalaisuus myös rikosprosessissa.